

(Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова Національного авіаційного університету)

**КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНОГО
ПРОФІЛЮ КАНАДИ ТА УКРАЇНИ**

Статтю присвячено дослідженню полікультурної освіти учителів гуманітарних дисциплін Канади та України. З'ясовано зміст полікультурної підготовки учителів гуманітарних дисциплін у Канаді. Виявлено теоретико-методичні принципи побудови навчальних планів і програм у системі полікультурної освіти у вищих навчальних закладах Канади.

Сучасний світовий освітній простір має тенденцію зближення та взаємодії освітніх систем.

Україна – це поліетнічна, але мононаціональна європейська держава, на території якої проживають представники понад 100 національностей [1: 501]. Усі вони представлені у системі освіти.

Сьогодні найкращим шляхом суспільного розвитку України в національно-державному аспекті є формування сучасної політичної нації, яка охоплює не лише етнічних українців, а й представників інших національних та культурних груп. У червні 1992 року був прийнятий Закон України "Про національні меншини в Україні". Освітній аспект національно-культурної автономії унормовується статтею 7 Закону, де йдеться про те, що держава вживає заходів для підготовки педагогічних, культурно-просвітницьких та інших національних кадрів через мережу навчальних закладів, а державні органи згідно міждержавних угод забезпечують підготовку спеціалістів для національних меншин в інших країнах.

Наявність гуманітарного компоненту в освіті та в суспільстві загалом відкриває можливості реалізації особистості в соціумі. Тому, організація навчально-виховного процесу в університетах України відбувається з урахуванням її культурно-історичних традицій. У переважній кількості українських університетів гуманітарний блок освітніх програм є домінуючим за обсягом [2: 46-49].

Окремі аспекти полікультурної освіти майбутніх учителів стали предметом досліджень вітчизняних дослідників (І. Д. Бех, Л. О. Голік, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюн, О. В. Сухомлинська, Н. В. Якса) та зарубіжних (О. Н. Джуринаський, Дж. Бенкс, Ж. Гей, М. Гібсон, К. Грант, С. Ніето, В. В. Сафонова, Є. І. Пассов).

Метою цієї статті є дослідження полікультурної освіти учителів гуманітарних дисциплін Канади та України.

Реалізація підростаючим поколінням своїх високих потенційних можливостей зумовила потребу в підготовці високопрофесійних учителів, насамперед, учителів гуманітарних дисциплін, здатних працювати у полікультурному середовищі та сприяти гармонізації відносин між молоддю і культурі спілкування у світовому просторі. Щодо навчальної програми майбутніх учителів-гуманітаріїв в українських університетах, тут пропонується вивчення таких гуманітарних дисциплін, як українська мова, іноземні мови, латинь, історія, література, етика, релігія тощо.

Підготовка майбутніх учителів гуманітарних дисциплін на засадах полікультурності передбачає: задоволення освітніх і культурних потреб національних меншин; формування у молодих громадян України всіх національностей повноцінних уявлень про етнічне та мовно-культурне різноманіття сучасного українського суспільства, а також внесок різних етнічних груп в українську історію і культуру знань про мови й культури великих і малих народів, що населяють Україну, переконаність в цінності культурного різноманіття; виховання у представників усіх національностей взаємного розуміння, поваги й терпимості, здатності до міжетнічного й міжкультурного діалогу; подолання комплексів культурної меншовартості, другорядності власних культур стосовно культур колишньої радянської метрополії чи глобальних маскультурних імперій; виховання лояльних, патріотичних громадян демократичної України.

Полікультурність у підготовці майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в українських вищих навчальних закладах здійснюється за допомогою удосконалення навчальних програм (запровадження до "державного компоненту" предметів, викладання яких забезпечує полікультурність освіти – народознавство, культурологія, релігієзнавство) та написання підручників із ключових гуманітарних предметів (історія, література, громадянська освіта) на засадах полікультурності; недопущення в підручниках проявів пропаганди національної й культурної вищості; оволодіння вчителями знаннями полікультурної педагогіки та запровадження таких нових учительських спеціальностей, як етнокulturолог чи учитель початкових класів для шкіл з викладанням мовами національних меншин; залучення засобів масової інформації, національно-культурних товариств й інших структур громадянського суспільства до обговорення й вирішення проблем міжетнічних стосунків, міжкультурних впливів [3: 28].

Майбутні вчителі гуманітарних дисциплін, здобуваючи полікультурну підготовку, оволодівають навичками викладання для формування в дітей практики наукового підходу до навчального матеріалу, реалій життя з метою запобігання упередженості до представників інших народів, небажанню пізнавати інші культури. Під час фахової підготовки майбутні вчителі гуманітарних дисциплін в Україні

оволодівають навичками викладання предметів у загальноосвітніх навчальних закладах із певною структурою і змістом навчального процесу, способами подання навчального матеріалу відповідно до принципів полікультурності. Розглянемо структуру полікультурного навчального процесу:

1. Введення до навчальних програм з історії України, всесвітньої історії, географії України та світу, українознавства й правознавства тем, які забезпечують усвідомлення українського суспільства й культури як багатокультурних.

2. Навчальні плани з відповідних предметів складені з виділенням необхідної кількості годин для проведення інтегрованих занять, студентських конференцій тощо, присвячених полікультурній проблематиці.

На змістовному рівні досягнуто:

1. Організацію й підтримку індивідуальної роботи студентів із літературою та культурологічними джерелами задля підготовки індивідуальних доповідей, оглядів культур народів України в певні історичні періоди.

2. Акцентування уваги студентів під час опанування відповідних тем з історії України (проведення оглядових занять за темами: "Багатокультурна чи багатонаціональна мозаїка України у XV-XX ст.").

3. Опанування курсів "Правознавство" та "Особа і суспільство" (присвячено окремі заняття правовому та філософському обґрунтуванню рівності статусу й прав різних народів, груп (етнічних та культурних), використовуючи приклади європейського та світового досвіду).

4. Вивчення курсу української мови з проведенням огляду студентських праць на тему "Мій родовід", розглядаючи це як впливовий чинник усвідомлення майбутніми вчителями елементу багатокультурності суспільства через власну родину.

На методичному рівні застосовується :

1. Широке використання таких форм навчальної роботи як дискусії, а згодом – семінари.

2. Розвиток інтегративного підходу до вивчення певних тем, тематичних блоків та проведення інтегративного тижня з питань полікультурності.

3. Під час проведення занять практикується постановка проблемних питань і шляхи їх вирішення, активізуючи вироблення у студентів особистого толерантного ставлення до інших народів, етнічних і культурних груп та окремих представників.

4. На заняттях із певних дисциплін використовується матеріал сучасного суспільно-політичного життя, акцентуючи увагу студентів на наслідках національних, релігійних конфліктів.

5. На засіданнях студентських дискусійних клубів пропонуються теми для обговорення, пов'язані з полікультурністю.

Сучасна система полікультурної підготовки майбутніх учителів України характеризується модернізацією змісту предметів гуманітарного циклу. Завдяки підвищенню якості навчального матеріалу відбувається запровадження змін, а не за рахунок збільшення кількості занять на викладання гуманітарних дисциплін [2: 41].

Важливим для вітчизняної педагогічної теорії та практики є вивчення педагогічного досвіду гуманітарної освіти Канади, яка однією із перших у світі впровадила політику багатокультурності, досягнувши значних успіхів.

Для канадської освіти характерна важливість і необхідність вивчення різних культур. Саме тому з перших років навчання майбутні вчителі вивчають курси етики, спрямовані на ознайомлення молоді з кращими зразками духовної спадщини людства та підготовку до самостійних роздумів над моральними проблемами, якими насичене особисте та професійне життя людини.

Отже, при підготовці майбутніх спеціалістів полікультурної освіти гуманітарних дисциплін виникає необхідність відображення в навчальних планах і програмах наступних напрямів педагогічної діяльності: виховання у студентів зацікавленості й поваги до культур народів світу; розуміння загальнолюдського та специфічного в цих культурах; виховання поваги до загальносвітових подій, розуміння їх характеру й наслідків для долі народів світу; визнання рівноправними різних поглядів на світові явища і події.

Сьогодні в теорії та практиці полікультурної освіти Канади мають місце такі підходи: вивчення здобутків світової культури та їх практичне використання; міжпредметний підхід до вивчення класики світової культури; визнання пріоритету гуманітарної культури та необхідності глибокого знання світової класики [4: 49]

У Канаді кожна провінція відповідає за розвиток освіти та професійну підготовку вчителів на своїй території, вирішує питання структури освіти, її змісту та інституцій. Не існує також єдиних навчальних програм, оскільки вони розробляються кожним університетом самостійно.

Так, академічний план педагогічного факультету університету Альберти побудований із врахуванням того, що освіта включає в себе набагато більше, ніж передачу, збереження та пошук інформації, тому професійні освітні програми зазнають перетворень, розвивають критичне мислення, креативність, допитливість майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Факультет є одним із кращих у Північній Америці та пропонує

полікультурні навчальні програми для майбутніх учителів гуманітарних дисциплін із педагогіки, мультимодальної грамотності, освітніх потреб для багатокультурного та корінного населення тощо.

Міжкультурний діалог канадських та міжнародних студентів відображено в навчальних програмах з точки зору культурної інтерпретації і особистої трансформації. Проект "Сприяння міжкультурному діалогу" був створений у 1998 році як один з основних інститутів, які спеціалізуються на дослідженні та розробці навчальних програм педагогічної освіти.

Оскільки корінне населення Канади виявило цілу низку особливостей, які є невід'ємною частиною їхньої культурної самобутності, включаючи мову, традиційні цінності, ритуали та обряди, сімейні звичаї, у межах програм педагогічного факультету було включено ці елементи до навчальних планів та програм підготовки полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

Педагогічний факультет університету Альберти враховує полікультурні особливості підготовки вчителів для сільських і міських громад корінних народів. Викладачі-вихідці із корінних народів запрошені для викладання в усіх департаментах факультету. Завдяки постійній співпраці з корінними народами, спільнотами метисів й інуїтів, покращується розуміння й участь усіх викладачів та студентів у галузях, пов'язаних із їх освітою.

Королівська комісія у справах корінних народів у 1996 році зазначила, що десятилітня практика викладання засвідчила, що вчителі-вихідці з корінних народів в класі – це найперша лінія змін у галузі освіти дітей та молоді корінних народів [5].

Педагогічний факультет університету Альберти готує вчителів, здатних оцінити розмаїтість учнів у своїх класах, а також бути всеохоплюючими, реагувати на різні потреби учнів на основі культурно-проінформованої педагогіки. Майбутні вчителі гуманітарних дисциплін вивчають курс культури і полікультурності, здійснюють професійний розвиток шляхом оволодіння навичками кроскультурної компетенції.

Серед ефективних полікультурних програм такі, як: школа психології, управління освітою, програма освіти для дорослих (для іммігрантів), програма дошкільної освіти, програма наукових досліджень, навчальні програми з педагогічної освіти [5].

Університет Саскачевану в Канаді також пропонує програми полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Факультет освіти проводить підготовку за програмами:

1. Бакалавр Мистецтв 4 роки навчання;
2. Бакалавр Мистецтв із відзнакою;
3. Програми вивчення корінних народностей.

Навчальні програми для підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін університету Саскачеван відповідають наступним критеріям: відсутність стереотипного, упередженого ставлення до статі, раси, етнічного походження, культури, фізичної та ментальної нездатності, віку та економічного статусу. Важливими чинниками виступають повага до різних вірувань, традицій, мов; зображення людей різного віку та статі з позитивної сторони.

Університет проводить міжнародну програму "Міжнародні дослідження", яка дозволяє: дізнатись про оточуючий світ, беручи участь у різноманітних курсах та навчаючись за кордоном; вивчити другу мову; дослідити проблеми розвитку націй, спілкуючись із корінними народами; ініціювати зміни, працюючи в країні та поза її межами; відкрити для себе різноманітні культури, що існують в країнах, штатах та містах.

Педагогічний факультет Королівського університету теж проводить підготовку полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Програма полікультурної підготовки вчителів (АТЕР) педагогічного факультету Королівського університету пропонує декілька унікальних програмних напрямків, які дають можливість кандидатам спеціалізуватися на полікультурній освіті. Вони готують фахівців, обізнаних із місцевими умовами і потребами, перспективами, особливостями студентів-аборигенів та студентів-вихідців із центральних територій, компетентних проводити навчальний процес із представниками різних народностей та досліджувати специфіку їх освіти. Такі програми містять також курси полікультурної підготовки вчителів для викладання корінним народам, із подальшим їх працевлаштуванням.

Загалом програми підготовки майбутніх фахівців гуманітарних дисциплін Королівського університету мають наступні характеристики: 40 % річного навчального матеріалу зосереджено на методиці викладання (студенти оволодівають навичками викладання у певних класах або предметних галузях); 20 % річного навчального матеріалу відведено історії, філософії та психології освіти; 20 % – для будь-якої іншої галузі освіти; 40 днів відводиться практиці викладання, яка контролюється програмним провайдером [6].

Найбільший канадський університет – університет Торонто теж має досвід із полікультурної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Він заснований у 1827 році та визнаний як глобальний лідер у галузі наукових досліджень та викладання. Майбутні вчителі гуманітарних дисциплін вчать на факультеті мистецтв в університеті Торонто, який проводить полікультурну підготовку

бакалавра гуманітарних наук за наступними спеціальностями: "Дослідження аборигенів"; "Африканські дослідження"; "Американські дослідження"; "Мистецтво"; "Діаспора і транснаціональні дослідження"; "Східноазійські дослідження"; "Сучасні мови та література (французька, німецька, італійська, португальська, іспанська, українська)" та інші [7].

Процес залучення випускників канадських педагогічних освітніх закладів до практичної діяльності у школі дозволяє уникнути труднощів, пов'язаних із незнанням школи як цілісного навчально-виховного закладу та відсутністю фундаментальних знань із психолого-педагогічних дисциплін. А педагогічна практика у школі розглядається як один із напрямів психолого-педагогічної підготовки.

Таким чином, університетська фахова полікультурна підготовка майбутніх педагогів гуманітарних дисциплін Канади передбачає:

- урахування расового та етнічного багатоманіття та відмінностей складу студентів;
- формування у майбутніх учителів таких особистих і соціальних навичок, як творчість, уміння спілкуватися, адаптуватися та виявляти співчуття, що необхідно для керівництва класом;
- опанування фахових дисциплін та дидактичної підготовки матеріалу до викладання;
- проходження педагогічної практики, знання шкільної системи;
- шляхи передачі цінностей молодій генерації у плюралістичних суспільствах.

Здійснений огляд навчальних планів та програм полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах Канади дає змогу виявити принципи навчального процесу, теоретико-методичні принципи побудови навчальних планів і програм у системі педагогічної освіти: методологічний принцип полікультурності, згідно, якого людина є перетином багатьох культур; принцип поєднання, узгодженості та раціонального співвідношення теорії і практики; педагогічні принципи (рівності можливостей; поваги до культур ідентичності; єдності навчання, виховання і соціалізації; мотив послідовності і наступності; колегіальності; партнерства; відкритості; діалогу культур).

Методами навчання майбутніх учителів є:

– навчально-виховні – пояснення, розповідь, переконання, лекція, дискусія, інтерактивне спілкування; практично-діяльнісні – вправи, колективна і самостійна робота студентів із підручниками; рольові ігри, робота в парах, колективні та індивідуальні студентські проекти полікультурного змісту; соціальне включення – активне залучення студентів-вихідців із етнокультурних меншин і сімей іммігрантів до життя групи, факультету;

– методи стимулювання і контролю – позитивне підсилення з боку викладацького складу просоціальних форм поведінки студентів, їхнього прагнення розв'язувати конфлікти мирним шляхом, підтримувати комфортний для усіх студентів мікроклімат у полікультурному студентському колективі;

– наочні – перегляд кінофільмів, проведення фотовиставок, оздоблення університетських приміщень плакатами, постерами, стіннінками, які відображають багатокультурність як характерну ознаку канадського суспільства, знайомлять з іншими культурами. Основними організаційними формами, які при цьому застосовуються, є наступні:

- навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, практики, контрольні заходи, самостійна робота;
- культурно-дозвілєва, організаторська, соціально-комунікативна діяльність: організація тижнів полікультурного мистецтва, тижнів знайомства з культурою корінних народів;
- участь у культурних заходах місцевої громади (полікультурні мистецькі фестивалі), участь у міжуніверситетських заходах полікультурного змісту (проекти "університети-побратими", участь у міжнародних полікультурних проєктах).

Отже, сучасні програми полікультурної педагогічної освіти майбутніх учителів Канади та України зосереджують свою увагу на передачі теоретичних знань про фахову діяльність педагога. Викладачі передають спеціалізовані знання студентам. Їх завдання – навчити поважати та сприймати концепції інших індивідів, а в ширшому сенсі – концепції навчальних закладів, системи освіти та суспільства загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Національні відносини в Україні у ХХ ст. : [збірник документів та матеріалів] / [упор. М. І. Панчук та ін.]. – К. : Наукова думка, 1994. – 593 с.
2. Тенденції розвитку змісту базової освіти у країнах Заходу / Єгоров Г. С., Лавриченко Н. М., Мельниченко Б. Ф. ; АПН України, Ін-т педагогіки. – К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2003. – 186 с.
3. Бондарук С. О. Мультикультуралізм в демократичному суспільстві : ліберальні свободи, рівноцінність культур і проблема визнання / С. О. Бондарук // Розвиток демократії в Україні : матеріали міжнародної наукової конференції, (Київ, 29 вересня – 1 жовтня 2000 року). – К. : Центр освітніх ініціатив, 2001. – 38 с.
4. Дубовик О. Культурологічне забезпечення університетської освіти у США / О. Дубовик ; [ред. кол. С. О. Черепанова, І. А. Зязюн, Н. Г. Нічкало] // Україна у світовому контексті : Художня освіта : [зб. наук. праць]. – Львів, 2000. – Вип. 2. – С. 42–50.
5. Полікультурні навчальні програми майбутніх учителів гуманітарних дисциплін Університету Альберта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uofaweb.ualberta.ca/education/>.

6. Egnatoff W. J. Preparing Teachers for Effective and Wise Use of the Internet in Schools [Електронний ресурс] / W. J. Egnatoff // Faculty of Education, Queen's University. – Режим доступу : http://www.educ.queensu.ca/~egnatoff/papers/INET_96/html.
7. Полікультурні навчальні програми майбутніх учителів гуманітарних дисциплін Університету Торонто [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chass.utoronto.ca/~tarn/courses/progs.html>.

Матеріал надійшов до редакції 26.10. 2011 р.

Слоневская О. Б. Компаративный аспект поликультурного образования учителей гуманитарного профиля Канады и Украины.

Статья посвящена исследованию поликультурного образования учителей гуманитарных дисциплин Канады и Украины. Выяснено содержание поликультурной подготовки учителей гуманитарных дисциплин в Канаде. Исследованы теоретико-методические принципы построения учебных планов и программ в системе поликультурного образования в высших учебных заведениях Канады.

Sloniowska O. B. The Comparative Aspect of the Humanities Teachers' Multicultural Education in Canada and Ukraine.

The article studies the humanities teachers' polycultural education in Canada and Ukraine. The content the humanities teachers' multicultural training in Canada is specified. The theoretical and methodological principles of the curricula and programmes building in the system of the multicultural education in higher educational institutions in Canada are investigated.